

O'ZBEKISTONDA FOYDA SOLIQLARI MA'MURCHILIGI ISTIQBOLLARI

Yusupov Xumoyunmirzo Alisher o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

tel: 91 112-01-22;

Ushbu tezisda bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat byudjetining asosiy daromad manbalaridan biri soliq tushumlaridir. Ayniqsa, foyda solig'i yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatidan olinadigan eng muhim soliqlardan biri bo'lib, davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda beqiyos ahamiyatga ega. O'zbekistonda oxirgi yillarda soliq siyosatini liberallashtirish, soliq ma'murchiligini soddalashtirish va raqamlashtirish orqali foyda solig'i hisoboti va to'lovlarining shaffofligini oshirish borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur tezisda O'zbekistonda foyda soliqlari bo'yicha amaldagi ma'murchilik tizimi, undagi muammolar, shuningdek, kelgusidagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi.

Foyda solig'i – bu yuridik shaxslarning sof foydasidan davlat foydasiga undirib olinadigan to'g'ridan-to'g'ri soliq turidir. U ishlab chiqarish samaradorligi, hisob-kitob intizomi va moliyaviy oshkoralikni oshirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Foyda solig'i – bu yuridik shaxslar tomonidan o'z xo'jalik faoliyatlari natijasida olingan sof foydadan davlat byudjetiga to'lanadigan to'g'ridan-to'g'ri soliq turidir. Bu soliq turi davlatning fiskal siyosatida muhim o'rin tutadi, chunki u byudjet daromadlarining asosiy manbalaridan biridir. Foyda solig'i orqali davlat korxonalarning iqtisodiy faoliyatidan to'g'ridan-to'g'ri foyda oladi.

O'zbekistonda foyda solig'i stavkasi 15% etib belgilangan (2025-yil holatiga ko'ra), biroq ayrim toifalarga nisbatan imtiyozlar ham qo'llaniladi.

Hozirda respublikada foyda solig'i bo'yicha quyidagi ma'murchilik bosqichlari mavjud:

- Soliq to'lovchining ro'yxatga olinishi;
- Foyda solig'i obyekt va soliq bazasini aniqlash;
- Hisobotlar topshirish va to'lovlarni amalga oshirish;
- Soliq organlari tomonidan monitoring va tekshiruvlar olib borilishi.

Shuningdek, soliq qo'mitasi huzurida faoliyat yuritayotgan "Soliq-servis" platformasi orqali elektron hisobot topshirish, onlayn to'lov, soliq qarzdorligini ko'rish imkoniyatlari yaratilgan. Ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan foyda solig'i hisob-kitobida yashirish holatlari mavjud.

- Soliq yukining bir xilda taqsimlanmaganligi;
- Kichik va o'rta biznes uchun soliq hisobotining murakkabligi;

Soliq organlari tomonidan ayrim hollarda ortiqcha tekshiruvlarning olib borilishi. Kelgusida quyidagi yo'nalishlarda rivojlanish ko'zda tutilmoqda:

Raqamlashtirishni chuqurlashtirish – "Soliq nazorati" tizimlarini sun'iy intellekt asosida takomillashtirish;

Soliq qonunchiligini soddalashtirish – foyda solig'i bo'yicha yagona deklaratsiya va imtiyozlarni optimallashtirish;

Soliq madaniyatini oshirish – tadbirkorlar va buxgalterlar uchun doimiy o'quv dasturlari joriy etish;

Sektorlar bo'yicha differensial yondashuv – yuqori rentabellikka ega sohalar uchun ko'proq soliq yukini joriy etish, ijtimoiy ahamiyatga ega sohalarga esa imtiyozlar saqlab qolish.

1-jadval

Tartib raqam i	Asosiy yo'nalishlar	Amaldagi holat	Muammola r	Taklif va istiqbollar
1	Foyda solig'i stavkasi	15% stavka, ayrim	Imtiyozlar ayrim	Stavkalarni sektorlar

Tartib raqam i	Asosiy yo'nalishlar	Amaldagi holat	Muammola r	Taklif va istiqbollar
2	Soliq ma'murchiligi jarayoni	imtiyozlar mavjud Elektron hisobot, “Soliq-servis” tizimi faol	hollarda solliq bazasining kamayishiga olib kelmoqda Kichik biznes uchun hisobot murakkab, ayrim texnik muammolar mavjud	bo'yicha differensiallash, imtiyozlarni optimallashtirish Raqamlashtirish ni kengaytirish, foydalanuvchi uchun qulay interfeyslar yaratish
3	Soliq organlarining nazorati	Rejalashtirilga n va bexosdan tekshiruvlar amalga oshiriladi	Tekshiruvlar ayrim hollarda ortiqcha yuk bo'lishi mumkin	Sun'iy intellekt asosida risk- analiz tizimini joriy etish
4	Soliq to'lovchilarnin	Davlat soliq qo'mitasi tomonidan	Soliq madaniyati hali yetarli	Doimiy onlayn/offlayn treninglar,

Tartib raqam i	Asosiy yo'nalishlar	Amaldagi holat	Muammola r	Taklif va istiqbollar
5	g huquqiy savodxonligi	targ'ibot ishlari olib boriladi	darajada emas	konsultatsiyalar tashkil etish
	Hisobot topshirish va monitoring tizimi	E-hisobot tizimi mavjud	Barcha korxonalar uni to'liq tushunib yetmagan, ayrimlari noto'g'ri to'ldirmoqd a	Hisobot namunalarini soddalashtirish, interaktiv ko'rsatmalar yaratish
	Soliq yukining taqsimoti	Yagona stavka ko'pchilikka qo'llaniladi	Ayrim rentabelli tarmoqlar oz, boshqalar ko'p soliq to'lamoqda	Sektorlar bo'yicha moslashtirilgan stavka yoki chegirmalarni joriy etish

Foyda solig'i quyidagi iqtisodiy funksiyalarni bajaradi:

- Fiskal funksiya – davlat byudjetini daromad bilan ta'minlaydi;
- Tartibga soluvchi funksiya – xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini soliqqa tortish orqali iqtisodiyotni tartibga soladi;

-Ta'sir etuvchi funksiya – soliq stavkalari orqali korxonalarning foyda olish va investitsiyalarga bo'lgan rag'batini boshqaradi;

-Adolatli taqsimot funksiyasi – yirik foyda ko'ruvchi subyektlardan soliq olib, ijtimoiy ehtiyojlarga yo'naltirish imkonini beradi.

Foyda solig'i stavkasi amaldagi holatda O'zbekistonda yuridik shaxslar uchun foyda solig'i stavkasi 15% etib belgilangani — soliq yukining xalqaro standartlarga mos ravishda mo'tadil darajada ekanligini ko'rsatadi. Ayrim korxonalar uchun imtiyozlar mavjud (ayniqsa, eksportchilar yoki yangi texnologiyalarni joriy qilganlar uchun).

Bu imtiyozlar ayrim hollarda soliq bazasini sun'iy ravishda kamaytirishga olib kelishi mumkin, bu esa byudjet tushumlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Soliq stavkalarini sohalar bo'yicha farqlash — masalan, yuqori foyda olish imkoniyatiga ega tarmoqlar (moliyaviy xizmatlar, energetika) uchun yuqoriroq stavkalar joriy etish, ijtimoiy ahamiyatli yo'nalishlar uchun esa imtiyozlarni saqlab qolish tavsiya etiladi.

Hozirda “Soliq-servis” portali orqali foyda solig'i hisobotini topshirish, qarzdorlikni ko'rish va to'lash imkoniyati mavjud. Bu katta yutuq bo'lib, soliq organlari bilan bevosita aloqa zaruratini kamaytiradi.

Kichik tadbirkorlik subyektlari bu tizimlardan foydalanishda texnik yoki savodxonlik bo'yicha muammolarga duch kelmoqda.

Bu yerda takomillashtirish asosiy yo'nalishi — foydalanuvchiga qulay va tushunarli interfeyslarni joriy etish, vizual ko'rsatmalar va yordam xizmati faoliyatini kengaytirishdir.

Soliq inspeksiyasi tomonidan rejalashtirilgan yoki bexosdan tekshiruvlar o'tkaziladi. Bu tekshiruvlar ba'zan ortiqcha byurokratik yuk bo'lishi, korxonani asosli-asossiz jazolash holatlarini keltirib chiqarishi mumkin. Zamonaviy davlatlar tajribasida bo'lgani kabi, sun'iy intellektga asoslangan xavf tahlili tizimini joriy etish orqali tekshiruvlar faqat yuqori xavfli holatlarga qaratilishi kerak. Davlat soliq qo'mitasi tomonidan ayrim seminarlar, ma'lumotnoma materiallar, videodarslar taklif qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki,

ko'plab tadbirkorlar soliq majburiyatlari haqida to'liq ma'lumotga ega emas. Treninglar, onlayn kurslar, buxgalterlar va soliq maslahatchilari uchun sertifikatlash tizimini yo'lga qo'yish foydali bo'ladi.

Elektron hisobot tizimi faoliyat yuritmoqda. Hisobot shakllari ayrim foydalanuvchilar uchun murakkab, ularni noto'g'ri to'ldirish xatolarga va jarimalarga olib kelmoqda. Interaktiv namunalar, avtomatik to'ldirish bo'yicha yordamchi modullar yaratish orqali bu muammoni kamaytirish mumkin. Hozirda yagona soliq stavkasi ko'pchilik subyektlarga qo'llaniladi. Soliq yuki barcha tarmoqlarga bir xil ta'sir qilmaydi — ayrimlari kam foyda bilan ishlasa, boshqalari yuqori foyda oladi. Sektorlar bo'yicha moslashtirilgan soliq stavkalari joriy etish orqali bu muvozanatni tiklash mumkin.

Yer osti boyliklaridan foydalanganlik solig'i O'zbekistonning geologiya xizmati va soliq qo'mitasi tomonidan nazorat qilinadi. Bu sohada geologik ma'lumotlar bazasining raqamlashtirilishi va nazorat tizimlarining samaradorligi doimiy ravishda oshirilmoqda. Resurslar hajmi va qiymatini aniqlashdagi aniq mexanizmlar hali to'liq ishlab chiqilmagan. Bu soliq to'lovlarining aniq va shaffofligini ta'minlashga to'sqinlik qiladi. Geologik ma'lumotlar bazasini yanada raqamlashtirish va bozor bahosiga asoslangan tizimni joriy qilish kerak. Bu orqali soliqlarni hisoblashda aniqlik va adolatni ta'minlash mumkin bo'ladi.

Yer solig'i davlat kadastrasi asosida belgilanadi va soliq idoralari tomonidan nazorat qilinadi. Bu jarayonlar aniq nazorat va monitoringga ega. Hozirgi kunda yer qiymatining hisoblanishi bozor narxiga mos kelmaydi. Baholash mezonlari eskirgan va tizimda bir xillik yetishmaydi. Yangi baholash mezonlarini ishlab chiqish va yer qiymatini aniq o'lchovlarga asoslangan holda belgilash zarur. GPS asosida avtomatik nazorat tizimini tatbiq etish bu masalani hal qilishga yordam beradi.

O'zbekistonda yuridik shaxslar uchun belgilangan 15 foizlik foyda solig'i stavkasi hozirda iqtisodiy jihatdan maqbul hisoblanadi. Biroq, kelajakda soliq yukini tarmoqlar kesimida farqlash orqali, yuqori rentabelli tarmoqlarda (masalan, bank va moliya, energetika) stavkani biroz oshirish, ijtimoiy jihatdan muhim

sohalarda (ta'lim, sog'liqni saqlash) imtiyozli yoki nol stavkalarni qo'llash imkoniyati mavjud.

Bu davlat byudjetiga barqaror daromad olib kelishi bilan birga iqtisodiy rag'batlantirish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Axrorov, Z. O. (2024). FOYDANI OPTIMAL SOLIQQA TORTISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 4(08), 85-92.
2. Qodirjon o'g'li, B. T., & Ortiq o'g'li, M. J. (2023). MAMLAKAT YALPI ICHKI MAHSULOTIGA SOLIQ TURLARINING TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 53-60.
3. Saidjon o'g'li, M. D. (2024). TIJORAT BANKLARINI SOLIQQA TORTISHNING O'ZIGA XUSUSIYATLARI. *ACTIVIST SCIENCE*, 1(1).
4. Vahobov, A. V., & Jo'rayev, A. S. (2009). Soliqlar va soliqqa tortish. *Darslik. T.: Sharq*.